

բերութեանը համեմատ հարստութիւն չունի . եւ սակայն սա տարուան Փարիզու արուեստանանդիան մեջ դրուած ձեռագործներէն ալ տեսնուեցաւ որ այնչափ ետ մնացած չէ ճարտարութեան կողմանէ : որչափ որ սովորաբար կրկարծուի : Աւելի անուանի բերքերն են գէնք, յախճապակ, չուխայ, բամպըկեղեն, ապակի, բուղբ, կաշի, ոսկիէ ու արծրքէ բանուածքներ եւ այլն : Հաշիւը բաժնէն որ Փորբուկայէն ամէն տարի դուրս տարուած նուշին (պատեմին) ու չոր բուզին գինն է 500,000 ֆրանք . 2 միլիոն ֆրանքի նախնիջ կը յուղարկէ դուրս . 44 միլիոն ֆրանքի ալ գինի :

Ուսման ու գիտութեան սերը քիչ է Փորբուկայի մեջ, քեպէտ եւ տէրութիւնը մեծ փոյր ունի որ զպրօցներու վարժապետները գիտուն մարդիկ ըլլան, եւ ուսումնական ընկերութիւններ, բանգարաններ ու հարուստ գրքատուններ շատ կան :

Լեզունին Սպանիացւոց լեզունն նման՝ բայց անկեց շատ աւելի անուշ է . իսկ իրենց գրականութիւնը ամէն ժամանակ հարուստ եղած է մասնաւորապէս բանաստեղծական գրուածքներու կողմանէ :

Փորբուկայը հին ատեն *Լուսիտանիա* կըսուէր, բնակիչներն ալ *Լուսիտանացիք* . ուրը հարիւր տարի մը կայ որ *Փորթուկալ* ըսուեցաւ երկիրը, եւ բնակիչները *Փորթուկալ* . եւ ասոր պատճառը կըսեալով Տուերոյ գետին վրայ եղած բերդի մը անունը որ Cale (գալէ) կըսուի եղեր, լատիններէն Portus Cale (*Փորթուս գալէ*), անկեց եղեր է *Փորթուգալ* կամ *Փորթուկալ* : Ոմանք կընամարին քէ Փորթոյ քաղաքին անունէն առնուած է բոլոր երկրին անունն ալ :

ՓԱՐՈՍԻ ԵՒ ԹԱՆԿՈՒԹԻՒՆ Ի ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼԻՍ :

Թեպէտ եւ արեւելքի լրերուն ստոյգները արեւելեան լրագիրներէն ու նամակներէն պիտի առնուին միշտ, բայց երբեմն եւրոպայի տէրութեանց պաշտօնական լրագիրները այնպիսի տեղեկութիւններ կուտան որ մասնաւոր մտադրութեան արժանի են :

Ասոնց կարգէն կերեւնայ մեզի նաեւ այն համառօտ տեղեկութիւնն որ ամսոյս 25ին Պօլիսէն գրուած նամակէ մը առնելով հրատարակեց Փարիզու Ազգաբար (*Մօնիթօր*) ըսուած լրագիրը :

« Օսմանեան տէրութիւնը այնպիսի բարեկարգութեան մը ձեռք գարկաւ այս օրերս որ երկար ժամանակէ ի վեր նաւորդաց ուզած բանն էր . այս

ինքն Գաղղիոյ կայսերական Սուրհանդակարանին նաւապետներէն Պարոն Միշէլ նաւապետին հրաման տուաւ որ Անատօլի ու Բումելիի ծովագերքը՝ Չանագգալէսիէն մինչեւ Սեւ ծով՝ շատ մը փարոսներ (լապտերներ) շինէ . անով ասկեց ետքը նաւերը պիտի կարենան այն երկու նեղուցներէն անցնիլ ու ցամաքները ճանչնալ . որ առաջ՝ լոյս չըլլալուն պատճառաւ շատ վտանգաւոր էին : Պ. Միշէլ նաւապետը խօսք տուեր է որ յունուար ամսէն առաջ դէռ պէտք եղած գործիքներն ու գործը լմնցնել : Կամաց կամաց փարոսներ ու լապտերներ հաստատելու սովորութիւնը պիտի տարածուի ամէն տեղ, այնպէս որ կրնանք ամենայն կերպով յուսալ քէ քանի մը տարիէն օսմանեան տէրութեան ծովագերքներն ու մանր կղզիները վտանգաւոր պիտի չըլլան, ինչպէս որ էին մինչեւ հիմա, ու զինուորական եւ վաճառական նաւապետները զանգատ կընէին : Օսմանեան տէրութեան այս ըրած որոշումը որչափ ալ գովենք քիչ է . վասն զի այսուհետեւ պիտի չպատահին այն բազմաթիւ ձախորդութիւններն որ ամէն տարի կըլլային, ու եւրոպացւոց այն կողմերն ըրած մեծ վաճառականութեանը շատ վնաս կընէին :

« Ուրիշ զանազան՝ առաջարկութիւններ ալ կան՝ մէկը քան զմէկալը օգտակար՝ որ քննուելու վրայ են . քէ որ անոնք ալ ընդունելի ըլլան՝ Ալի փաշային զանքիցուրեամբը կազմուած խորհրդաբանը գործով պիտի ցուցնէ քէ միտքը հաստատ դրեր է որ նիւքական բարեկարգութիւններ ընելն ամենեւին ետ չլինայ . անոնցմով միայն պիտի կարենայ Տաճկաստանը բոլորովին նորոգուիլ եւ ձեռք ձգել այն ուժն որ դաշնակից տէրութիւնք կուզեն որ ունենայ եւրոպայի ջուգակշռութեանն ու հանգստութեանը համար :

« Օսմանեան տէրութեան առջեւ տնտեսական խնդիր մըն ալ կայ որ շատ մտմտուք կուտայ իրեն, եւ յիշաւի : Խօսքերէիս չափազանց բանկութեան վրայ է որով ապրուստի հարկաւոր եղած բաները երկու տարիէ ի վեր սաստիկ սաջեր են : Զօրաց ապրուստին պէտք եղած ուտելիքներուն գինը առաջինին եռապատիկն է, ուրիշ բաներունը կրկին : Ռուսաց դէմ պատերազմ հրատարակուած ատենները Պէյօղլուի մէջ մէկ քարաշէն տան մը վարձը (քիրան) 12 կամ 15,000 դահեկան էր (2,500 կամ 3,250 ֆրանք) . այսօրուան օրս հասարակ տան մը վարձը 50 կամ 40,000 դահեկանէն պակաս չէ : Յորենին քոռը (քիլէն) 1855ին 15էն մինչեւ 20 դահեկան էր . հիմա 70 դահեկա-

նի եղեր է : Գարին 5 դանեկան էր . նոյնչափը հիմա 35 դանեկանէն պակասի չառնուիր : Երկու տարի առաջ յարդին մէկ հօխան 10 փող էր, հիմա 40 փող է :

« Բրնձին զինը կրկինէն աւելի է . կարագինն ու ձէրինը եռապատիկ . առաջ որ կարագին մէկ հօխան 9 կամ 12 դանեկան էր՝ հիմա է 28 : Փայտին քաշը 1853ին զրերէ 11 դանեկան էր, իսկ հիմա 35 էն մինչեւ 40 դանեկան է . 125 քիլոկրամ ածուխը առնենով 20 դանեկան էր, հիմա 58 է : Այս բաներս մերանոցներէն տները կրելու ստակն ալ երկու տարիէ ի վեր երրորդ մասովը աւելցեր է : Ամենեւին նշան մըն ալ չկայ որ քիչ առնեն այս բաներուս զինները իջնան . ընդհակառակն ապրուստ ճարելը օրէ օր սրղնայու եւ ապրիլը դժուարանայու վրայ է քէ Պօլտոյ մէջ եւ քէ շրջակայ գեղերը՝ նեղուցին երկու եզերքը :

« Ամեն մարդ կըմտածէ քէ արդեօք այս բանիս ինչ ճար ընելու է . այս յայտնի է քէ օրենք զնելը ամենեւին բանի չգար : Քանի որ Տաճկաստանի տնտեսական վիճակը հիմակուանին պէս մնայ, այս կողմանէ մէկ աղէկ բանի մըն ալ յուսալու տեղիք չկայ : Ամեն տեսակ ուտելեաց սրղնայուն գլխաւոր պատճառ՝ շիտակ ճամբաներ չգտնուին է . անով ներսի երկիրներէն Պօլիս բան բերելը շատ անգամ անկարելի կըլլայ, բերուի ալ նէ՝ շատ ծախքի կըկարօտի : »

Պաշտօնական չքագրոյն բոլրակիցը կրնար այս բշտառութեան բուն պատճառն ալ յիշել, որ է երկու տարուրէն ի վեր սկսուած պատերազմը . եւ ըստ այնմ յուսալ եւ յուսացրնել քէ պատերազմը դադրելէն ետեւ ի հարկէ այս սղութիւնն ալ կը պակսի :

ԿՈՐԾԱՆԵԱՒ ԱՆՏԱՌ.

Գաղղիոյ Ֆիւենս ըսուած պգտիկ քաղաքին քովի անտառին մէկ մասը, այսինքն երկու հարիւր քայլ լայնութեամբ ու քանի մը փարսախ երկայնութեամբ տեղ, բոլորովին կործաներ է . ծառերը իրենց արմատներէն խլուեր ու լեռան պատկուածքին զիրքովը պառկեր են : Անտառին ծառ չեղած մէկ կողմը քանի մը հոգի գտնուեր են այն միջոցին՝ որ կըսեն եղեր քէ բոլոր անտառը բոլորակածի պէս տեսանք :

ԿՈՐ ԿԵՐՊՈՎ, ԿԱՅԵԱԿԵԱՀԱՐ ԵՂԱՆ ՄԱՐԻ.

Օգոստոսի 11ին Գաղղիոյ Վալուուա-լը-Պուա գեղին մօտ մարդուն մէկը կարգէ դուրս կերպով մը զարնուեր է կայծակէն : Բոլոր վրայի հագուստը բոներ է վրայէն, ու ինքը մերկ կողոպտու գետինը փռուեր է : Հետը ճամբայ ընող մարդիկը սարսափած՝ իրենց ընկերոջը վրայ ափսոսալու առնենին, մէյմալ տեսնեն տասը վայրկեանէն որ անիկայ կարբընայ, ու ցրտէն դողդըղալով կըհարցընէ քովիններուն զարմացմամբ քէ աս ինչ է, ինչ եղաւ ինծի որ այսպէս հանուեր մերկացեր եմ : Ճամբուն քովերը փնտռեր գտեր են ասղիս անդին միայն ոտքի ամաններուն ու հագուստներուն քանի մը բզրկտած կտորները . մարմնոյն՝ մանաւանդ գլխուն ու վզին վրայ քանի մը բերել վերք տեսեր են, բայց փորն ու ոտուրները ածելով ճեղքըրտածի պէս չարաչար վիրաւորուած են եղեր :

ՎԱՍԻ ԵՒ ՄԱՂԱՅԱՆՏ :

Ֆրանքֆորթի օրագրին մէջ նկատագայ յօդուածը կըկարդանք՝ դիտելու արժանի .

« Անցածները Վեննայի բժիշկներէն մէկը փորձով մը ուզեց ցուցընել քէ փոխադրական հիւանդութենէ վախնալը որչափ գեշ բան է : Տերուրենէն հրաման ընդունելէն ետքը՝ մահապարտ մարդու մը խօսք տուաւ որ մահուրէն ազատ ընէ զինքը՝ քէ որ յանձն առնու մաղձախտէն (քուրուայէն) նոր մեռած մէկուն անկողինին մէջ պառկիլ . քէ որ հիւանդանաս, մի վախեր ըսաւ, երեւելի բժիշկներ քովեղ պակաս չնն ըլլար ու ամեն հոգ եւ խնամք կընեն որ ըրնտնաս : Բանտարկեալը քէպեա եւ առողջ ու զօրաւոր մարդ էր՝ առջի բերան քիչ մը տարակուսեցաւ, բայց յետոյ հաւանեցաւ, — եւ փորձը սկսաւ : Վրան քանի մը ժամ հազիւ անցեր էր, մէյմալ տեսնես մաղձախտին ամեն նշաններն ալ մարդուն վրայ երեւցան, մաղձախտէն բռնուիլը յայտնի եղաւ : Շուտ մը բժիշկները պեռք եղած դեղերն ըրին, զինքը մահուան վտանգէն ազատեցին . աղէկ որ բնական կազմուածքն ալ առողջ էր :

« Բայց եկու տես որ այն անկողինը ամենեւին մաղձախտէ բռնուած կամ մեռած մարդու անկողին չէ եղեր . հապա իրեն այնպէս հասկըցուցեր են որ տեսնեն քէ երեւակայութիւն ըսածդ որչափ ազդեցութիւն ունի մարդուս կազմուածքին վրայ :